

ÜLKE TANITIMI
COUNTRY PRESENTATION

GEÇMİŐTEN GÜNÜMÜZE KAZAKİSTAN*
From Past to Present Kazakhstan

Hazırlayan: Ainur NOGAYEVA**

* DOI: 10.34189/asyam.3.2.009

**Doç.Dr., L.N.Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi (Kazakistan), Uluslararası İlişkiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Profesörü; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye) İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesidir, mail: ainur_nogay@hotmail.com

Başkent Nur-Sultan (Astana)	Nüfus 18,1 milyon	Yüzölçümü 2.724.900 km ²	
Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev	Başbakan Askar Mamin		Dışişleri Bakanı Mukhtar Tleuberdi
Konuşulan Diller Kazakça, Rusça	Para Birimi Tenge (KZT)		GSYİH 131 milyar Dolar (2018)

Ülke Coğrafyası

Kazakistan, Avrasya kıtasının merkezinde iki -Avrupa ve Asya- kıtanın birleşme noktasında: 45 ila 87 derece doğu boylamı, 40 ila 55 derece kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Kazakistan topraklarının %15'i Avrupa'da, yaklaşık %85'i ise Asya'da yer almaktadır.

2 milyon 724,9 bin kilometre kare yüzölçümü ile toprak /arazi bakımından Rusya, Kanada, Çin, ABD, Brezilya, Avustralya, Hindistan ve Arjantin'den sonra- dünyanın en büyük 9. ülkesidir. Kazakistan sınırları: kuzey ve batıda- Rusya Federasyonu ile – 7 591 km (dünyanın en uzun kara sınırına sahip), doğuda Çin – 1 783 km, güneyde Kırgızistan ile- 1 242 km, Türkmenistan ile- 426 km, Özbekistan ile- 2351 km, Azerbaycan ve İran ile Hazar Denizi üzerinden su sınırı vardır. Hazar Denizi ile Volga ovalarının doğusunda, güneyde ve güneyde Tien Shan'ın eteklerinde ve kuzeyde Batı Sibiry ovalarına kadar Altay Dağları'na uzanıyor. Bölgesinin batıdan doğuya olan uzunluğu 3.000 km'yi, güneyden kuzeye- 1.700 km'yi aşılıyor. Toplam toprak sınırı uzunluğu 13.200 km'dir.

Kazakistan, okyanuslara doğrudan erişimi olmayan dünyanın en büyük ülkesidir. Ülkenin topraklarının çoğu çöllerden-%44 ve yarı-çöllerden-%14 oluşmaktadır. Bozkır Kazakistan'ın %26'sını, orman alanları ise ülkenin %5,5'ni kaplar. Ülkede 8,5 bin nehir vardır. Rusya, Azerbaycan, Türkmenistan ve İran arasında paylaşılan Hazar Denizi'nin kuzeydoğu kısmı ülke sınırlarının içindedir.

Aral Denizi, Kazakistan ve Özbekistan arasında bölünmüştür. Kazakistan'da irili ufaklı 48 bin göl olup bunların en büyüğü Balkaş, Zaysan ve Alakol'dur. Okyanuslardan uzak olması, ülkenin keskin karasal iklimini belirlemiştir.

Ülke Ekonomisi

Ülkede tahmini maliyeti on trilyon dolar olarak değerlendirilen 5 binden fazla maden kaynak yeri bulunmaktadır. Kazakistan, çinko, volfram ve barit rezervlerinde-dünyada birinci, gümüş, kurşun ve kromitlerde -ikincisi, bakır ve florit rezervleri açısından- üçüncü, molibden- dördüncü, altın rezervleri açısından ise dünya altıncısıdır.

Kazakistan ayrıca, batı bölgelerinde yoğunlaşmış önemli petrol ve gaz kaynaklarına (kanıtlanmış petrol rezervleri için dünyada 9. sırada) sahiptir. Ayrıca, Kazakistan Cumhuriyeti kömür rezervleri bakımından 8nci, uranyum rezervleri bakımından 2. sırada yer almaktadır.

Kazakistan, dünyanın önde gelen hububat ve un ihracatçı ülkesidir. Kuzeydeki ekilebilir alanın%70'i- buğday, arpa, darı ile ekilmektedir. Ülkenin güneyinde pirinç, pamuk ve tütün yetiştirilmektedir. Kazakistan'da ayrıca meyve bahçeleri, üzüm bağları da mevcuttur. Ülkenin önde gelen sektörlerden biri de hayvancılıktır. Başlıca ihraç kalemleri, madencilik, enerji, metalurji ve kimya endüstrilerinin yanı sıra tahıl ürünleridir. Günümüzde ülke ürünleri 120 ülkeye ihraç edilmektedir. Ülkenin baş ticaret ortakları: Rusya, Çin, Avrupa devletleri ve BDT'dir.

Bölgeye gelen doğrudan yabancı yatırımlarının %80'ni çeken Kazakistan'a son on yıl içinde ülke ekonomisine 32 milyon ABD dolarının üstünde yatırım yapılmıştır. Para birimi Tenge'dir, 1 ABD doları= 384 Tenge (Aralık 2019)

2014 yılında dönemin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından, lojistik, sosyal ve endüstriyel altyapıyı modernize etmek için Kazakistan bölgelerini ana hatlar ile birbirine bağlamak için tasarlanan büyük ölçekli "Nurly Zhol" adlı bir altyapı inşaat programı açıklanmıştır.

Kazakistan, Beş Halk Reformlarını uygulamak için temel dönüşümler öngören "Ulusların Planı- 100 Somut Adım" uygulanmasına başlamış, bununla profesyonel bir devlet idaresinin oluşturulması, hukukun üstünlüğü, sanayileşme ve ekonomik büyüme ile birliğin sağlanması, halka hesap verebilir bir devletin oluşturulması öngörülmüştür.

Siyasi/İdari Yapısı ve Nüfus

Kazakistan Cumhuriyeti, 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını kazanmış, Cumhurbaşkanlık yönetimi olan üniter bir devlettir. 30 Ağustos 1995'te, ulusal referandumda, Kazakistan Cumhuriyeti'nin mevcut Anayasası kabul edildi. Ana-

yasaya göre, ülke kendisini en yüksek değerleri insan, onun hayatı, hakları ve özgürlükleri olan demokratik, laik, hukuki ve sosyal bir devlet olarak kabul eder. Bu Anayasa ile Kazakistan Cumhuriyeti'nin en üst temsilci organı olarak yasama işlevini yerine getiren iki kanattan- Senato ve Majilis'ten- oluşan Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu belirlenmiştir.

Senato, her ili, ulusal öneme sahip büyük şehirleri ve başkenti ikişer kişi tarafından temsil eden milletvekillerinden oluşur. Ulusal-kültürel ve toplumun diğer önemli çıkarlarını sağlama ihtiyacını dikkate alınarak Senato'nun on beş Milletvekili Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Majilis'in yüz dokuz milletvekilinden oluşmakta olup, Mayıs 2007'de Anayasada yapılan değişiklik ile milletvekillerin bir kısmı (9 kişi) başta Cumhurbaşkanına bağlı bir danışma kurumu olarak 1 Mart 1995'te kurulan Kazakistan Halkı Assamblesi tarafından belirlenmektedir. Senato milletvekillerinin görev süresi altı yıl olup, Majilis milletvekillerinin- beş yıldır. Günümüzde, Majilis'te- Nur Otan, Ak Zhol ve Kazakistan Komünist Halk Partisi olmak üzere üç parti temsil edilmektedir.

Kazakistan Cumhurbaşkanı, devletin iç ve dış politikasının yönünü belirleyen ve Kazakistan'ı ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eden devlet başkanıdır. Cumhurbaşkanı, halkın birliği ve devlet gücü, Anayasanın dokunulmazlığı, insanın ve vatandaşın hak ve özgürlüklerinin sembolü ve garantörüdür. 19 Mart 2019'da 30 yıldır ülkenin başında bulunan ve SSCB döneminden kalan Orta Asya'daki tek lider olan Nazarbayev'in istifasından sonra, Haziran 2019'da yapılan seçimlerde halefi Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisi eski Genel Müdürü olan Kasım -Jomart Tokayev kazanmıştır.

İdari bakımından, Kazakistan Cumhuriyeti 14 il, ulusal öneme sahip 3 şehir (Başkent Nur-Sultan, Almatı, Şimkent), 175 ilçe, 84 şehir, 35 köy ve 7031 kırsal yerleşimden oluşmaktadır. Ülke nüfusu: 18,311,735 (2018 için).

Bağımsızlık sonrası ilk yıllarında sınırların açılmasıyla birçok etnik grubun anavatanlarına dönme eğilimi ve ekonomik krizin etkisiyle ülke nüfusunun sayısı ve etnik dağılımı değişmiştir. 1989 yılı bağımsızlık öncesi sayımda 16.222.324 nüfuslu ülkede Kazakların oranı- %40, Rusların- %37,6, 1999'da halkın sayısı 14.981.281'e gerilerken, bu oran %53,5 ve %29,9 olarak değişmiştir.

2009 nüfus sayımı sonuçlarına göre, 130'dan fazla halkın oluşturduğu 16.009.597 nüfusu olan ülkede Kazaklar 10.096.763 (% 63,1), Ruslar - 3.793.764 (% 23,7), Ukraynalılar - 333.031 (%2,1), Özbekler- 456.997 (%2,9), Uygurlar - 224.713 (%1,4), Almanlar- 178.409 (%1,1), Tatarlar- 204.229 (%1,3), Koreliler -100.385 (%0,6), Türkler- 97.015 (%0,6), Azerbaycanlılar -85.292 (% 0,5), Belarular - 66.476 (% 0,4), Polonyalıları - 34.057 (% 0,2), Çeçenler- 31431 (% 0,2), Tacikler-36.277 (% 0,2), Kürtler -38.325 (%0,2) vd. oluşturmaktadırlar.

Çarlık dönemindeki bölge istilası sonucunda, Sovyetler döneminde ise II. Dünya Savaşı öncesi güvenlik gerekçeleriyle, sonrası ise Bakir toprakların işletil-

mesi gibi çeşitli sebeplerle bölgeye çok sayıda nüfus etmiş/ettirilmiştir. “Sovyet tipi insan” oluşturma politikasından miras kalan bu çok etnikli yapı çerçevesinde hareket eden bağımsız Kazakistan hükümeti hoşgörülüğü bir devlet politikasına dönüştürülmüştür. Bu politika, ülkede faaliyet gösteren ve farklı etnik grupların temsil edildiği Kazakistan Halkı Assamblesi’nin kuruluş gününde alınan bir kararıyla ilan ettiği 1 Mart Teşekkür Etme Günü (2016 kabul edilen bu Gün ile vatansızlık duyguları pekiştirme amacıyla ülkede yaşayan farklı etnik grupların, başlarına gelen zorluklardan beraber geçtiklerini hatırlatmayı, zor günlerinde birçok halkları bağrına basan bu bozkır ülkesinin Kazak halkına teşekkür ederek, ülke halklarının birbirine saygı duyduklarını sergilemeyi amaçlamakta), 1 Mayıs Kazakistan Halkın Birlik Günü, gibi özel günlerde veya Nevruz gibi milli bayramlarda kendini göstermektedir.

Uluslararası Arenada Kazakistan

SSCB’nin çöküşünden sonra, Orta Asya bölgesi büyük oyuncular arasında bir rekabet alanı haline gelmiştir. Bölgenin en büyük ülkesi Kazakistan, bölgedeki politikalarının nesnesi (objesi) değil, aktif bir öznesi (subjesi) olarak çok yönlü siyaseti doğrultusunda ekonomik ve aktif dış politika izlemektedir. Sovyetler döneminden miras kalan nükleer silahlardan vazgeçen ülke, dünya çapında bir ilki gerçekleştirerek nükleer karşıtı ve barışçıl politikasıyla yeni bir gündem yaratmıştır. Günümüzde Kazakistan, BM, DTÖ, AGİT, BDT, AEB, AİGK-CICA, OİK, KGAÖ, ŞİÖ gibi uluslararası ve bölgesel örgütlerin üyesidir.

Ülkenin uluslararası arenada kendini tanıtmak için attığı adımların başında şüphesiz 2010 AGİT Dönem Başkanlığı ve ülkede düzenlenen AGİT Zirvesi idi. Ülkede geniş katılımlı Dünya Ekonomik Forumu, Astana Club vb. gibi toplantılar da ülkenin isminin duyurulmasına katkı sağlamıştır. Ülkede düzenlenen EXPO-2017 teknolojik fuarı da ayrı bir öneme sahiptir. Ülke, barışçıl politikasını resmi yolların yanı sıra arabuluculuk yoluyla da sergilemektedir. 1999’da İran –İsrail,¹ AGİT Dönem Başkanlığında Moldova- Pridnestrovye, en son olarak da Rusya-Türkiye krizi arabuluculuk örnekleridir. Ayrıca, ülke günümüzde Suriye krizini çözüme kavuşturmak adına “Astana süreci” adlı barış müzakerelerine de ev sahipliği yapmaktadır.

Ülke izlediği bu barışçıl politikalar çerçevesinde uzlaşa sağlamak için sadece yetkilileri ve liderleri bir araya getirmekle kalmıyor; Multi-etnik yapıya sahip bir ülke olarak Dünya Semavi Dinler Kongresi düzenlemektedir. Dünya barışının ve hoşgörülüğün sembolü olarak tasarlanmış Barış ve Uzlaşa Sarayında (Piramit Binası) her üç yılda bir Dünya Liderleri ve Semavi Dinlerin Kongreleri düzenlen-

1 1999 baharında İran’da casusluk yaptıkları gerekçesiyle tutuklanan 13 İran Yahudisinin serbest bırakılması için Kazakistan, İsrail ile İran arasında arabuluculuk yapmıştır. Bkz. Fırat Purtaş, “Buhara Yahudileri ve İsrail’in Orta Asya Politikası.” *Orta Doğu Siyasetinde İsrail*, Türel Yılmaz, Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin (ed.), (Ankara: Platin, 2005), s. 340.

mektedir. İlk Kongresi, Eylül 2003'te düzenlenen forumların amacı, barışa katkı sağlamaktır.

Tüm bu politikaları ülkenin yurtdışındaki otoritesini arttırırken, aynı zamanda Batı araştırmacılara göre, bu adımlar, ülkenin İtibar Güvenliğine (*reputational security*) de katkı sağlamaktadır.

Kazakistan'ın uluslararası arenada otoritesini arttıran diğer husus da eğitime önem vermesidir. İngiliz Quacquarelli Symonds (QS) şirketi tarafından yapılan dünya üniversiteler sıralamasına en iyi 1000 üniversite arasına 8 yüksek eğitim kurumu girmeyi başarmışken, bunların üçü (Al-Farabi Üniversitesi- 207nci, L.N.Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi- 418nci ve Auezov Güney Kazakistan Üniversitesi - 491nci) Top- 500' e giren üniversitelerdir.

Kazakistan- Türk Dünyası

Türk Dünyası ile ilişkileri değerlendirildiğinde Kazakistan, SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilk tanıyan ülke Türkiye ile Türk Dünyası entegrasyonunun başını çeken ülkelerdir. Türkiye, Kazakistan yönetimi tarafından "en önemli bölgesel ortak" olarak tanımlanmaktadır.

3 Ekim 2009'da Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye arasında Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Keneşi (Türk Keneşi) adı altında uluslararası örgüt kurulmuş olup Sekreteryaya İstanbul şehrinde bulunmaktadır. Daha önce Türk Dünyası'nın UNESCO'su olarak çalışan TÜRKSOY örgütüne ek olarak tarih, kültür ve dil ortaklığına dayanarak ulusal yasamaların yakınlaştırılmasına bir boyut daha eklenmiştir: Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) ile parlamentolar arası işbirliği.

Ayrıca bölge ülkelerindeki okullarda başlatılan Ortak Türk tarihi dersi ve Türk halkların tarihi, kültürünün araştırılması ve popülerleştirilmesi projelerine imza atan Türk Akademisi'nin önemi büyüktür. 2012'de başlatılan uygulamada Astana'nın ilk Türk Dünyası Kültür Başkenti olarak ilan edilmesi Kazakistan yönetiminin Türk Dünyası entegrasyonundaki rolünü vurgular niteliktedir.

Kaynakça

"More than 120 countries consume Kazakhstan-made products," *KazInform*,10 Aralık 2019.

"Nüfus Sayımı 2009," Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Komitesi, <http://stat.gov.kz/census/national/2009/general>

"Respublika Kazakhstan," <https://olympic.kz/ru/page/respublika-kazakhstan>

CULL, N.J. (2018). The Quest for Security: "Interpreting the Soft Power Agenda of Kazakhstan and Other Newer States", *Soft Power* 30. A Global Ranking

of Soft Power, Portland 2018, s. 123-127.

https://www.inform.kz/en/more-than-120-countries-consume-kazakhstan-made-products_a3593309

NOGAYEVA, A. (2019, Haziran, 11). “Kazakistan’daki Seçimler: Beklentiler, Kazanımlar ve Alınan Dersler,” 11 Haziran 2019, <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/sd-degerlendirme-kazakistandaki-secimler-beklentiler-kazanimler-ve-alinan-dersler-analizi-10299>

NOGAYEVA, A. (2019, Mart, 20). “Nazarbayev’den Tarihi Karar”, 20 Mart 2019, <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/sd-degerlendirme-nazarbayevden-tarihi-karar-analizi-9823>.

NOGAYEVA, A. (2019, Mart, 6). “Kazakistan –Türkiye İlişkilerine 27 Yıl: Kadim Dostluktan Parlak Geleceğe”, 6 Mart 2019, <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/kazakistan-turkiye-iliskilerinde-27-yil-kadim-dostluktan-parlak-gelecege-analiz-9714>

*Qazaqstan Respublikasynyn Syrtqy Sayasaty. Oqulyk.(Kazakistan Cumhuriyeti Dış Politikası. Ders Kitabı).*T.Suleimenov vd. (eds.), Almatı: Ekonomika, 2012, ss.318-323.

